

TELİF HAKKININ FİKHÎ HÜKMÜNE BİR BAKIŞ AN OVERVIEW ABOUT THE JURISPRUDENCE OF COPYRIGHT

Prof. Dr. MUHAMMED BURHÂNEDDİN SEMBHALÎ*
Tercüme: AHMET YAŞİN KÜÇÜKTİRYAKİ
ÖĞR. GÖREVLİSİ - DOKUZ EYLÜL Ü. İLAHİYAT FAK.
MÜŞERREF KÜÇÜKTİRYAKİ
KUR'AN KURSU ÖĞR.
İZMİR BUCA MÜFTÜLÜĞÜ

ABSTRACT

Compilation (Telif) is to prepare an original work by citing other studies and putting author's own thoughts about the subject he/she examines.

Copyright is called the exclusive rights of the author over the work. Taking a payment if the right is passed to another person or institution; the place of the right in inheritance law; publisher's right in the enjoyment of copyright and the state of third person's enjoyment without the permission of the author are judicial issues regarding the topic. We think that Prof. Dr. Muhammed Burhanuddin Sambhali's scholarly significant article which is related to the issues mentioned above and offers different views is useful for Turkish readers.

Keywords:
Compilation,
Copyright, Publication
Rights

ÖZ

Telif, herhangi bir yazarın kendi görüşlerini ifade etmek için ele aldığı konuyla alakalı olarak başkalarından iktibaslar yaparak ve kendinden de bir şeyler ekleyerek orijinal bir eser meydana getirmesidir. Yazarın ortaya koymuş olduğu eseri üzerinde maddi veya manevi hakkı ise telif hakkı olarak ifade edilmektedir. Söz konusu hakkın bir şahsa veya kuruma devri karşılığında mâli bir bedel alma; bu hakkın miras hükümlerindeki yeri; yazarın, telif hakkını devrettiği yayınevinin bu hak üzerindeki tasarruflarının sınırı ve üçüncü şahısların, yazarın izni olmaksızın telif üzerindeki tasarruflarının durumu konuyla alakalı hukuki birer mesele olarak karşımızdadır. Biz bahsettiğimiz meselelerle alakalı olarak Prof. Dr. Muhammed Burhanuddin Sambhali'ye ait olan, ilmi kıymeti haiz ve meselelere farklı bir bakış sunan bu makaleyi Türk okuyucuyla buluşturmanın istifadeli olacağı kanaatindeyiz.

Anahtar Kelimeler: Telif, Telif Hakkı, Basım/Yayın Hakkı

* Müellif Hindistan'ın Sambhal bölgesindedir. Eğitim ve hukuk alanında pek çok görevi aynı anda yürütmektedir. Hindistan - Lucknow Âlimler Birliği Daru'l-Ulum Üniversitesi Şeri Araştırmalar Meclisi Genel Sekreterliği görevinin yanı sıra aynı üniversitede hadis, fıkıh ve usul öğretim üyesi yapmaktadır. Hindistan Ahval-i Şahsiye komisyonu kurucu yönetim kurulu üyesi ve merkezi Hindistan'ın Uttar Pradesh bölgesinde bulunan İslam Adalet Konseyi başkanıdır. Halen hayatta olan müellif Hindistan İslam Hukukçuları Birliği başkan vekilliği görevini de sürdürmektedir.
(وجهة نظر حول الحكم الشرعي لحق التصنيف و التأليف) *Mecelletu Mecma'i'l-Fikhi'l-İslâmî: Râbitatü'l-Âlemi'l-İslâmî*, 1424/2003, sayı: 1, s. 241-255 [Makaleyi tercüme ederken olabildiğince aslına sadık kalmaya çalıştık. Metin kısmına herhangi bir ilavemiz söz konusu değildir. Ancak bazı dipnotlarda küçük bazı değişiklikler yaptık. Müellifin dipnot verme ihtiyacı hissetmediği birkaç yerde ise dipnotu biz verdik. Ayrıca bazı kavramların kısa tariflerini dipnotta belirtmeye çalıştık. Müellifin atıfta bulunduğu bazı konuların daha iyi anlaşılabilmesini sağlaması açısından yine dipnotta kısa bir not paylaştık.]

Telif hakkı ve tescili meselesi yarım yüzyıldan beri araştırmacıların dikkatini çeken ve zihinlerini meşgul eden bir meseledir. Bu konunun çözüme kavuşturulması ve şeri hükmünü araştırmak için pek çok çalışma yapılmıştır. Fakat bu konuda (Hindistan'da) araştırma yapanlar ki aralarında ilimde derinleşmiş âlimler de var, sanırım kesin ve ikna edici bir sonuca ulaşamadılar. Konunun oldukça geniş ve ucu açık olduğunda şüphe yok. Tam da bu nedenle, yeni bir bakış açısıyla, bu meseleyi ele almak istedim ve araştırma yaptım. Umarım araştırmam sırasında Allah'ın yardımıyla doğru sonuca ulaşır ve bir çözüm ortaya koyabilirim. Kabul ederlerse teyid için ve eğer tartışmaya açık bir alan varsa fikrimi ifade için araştırmamın özünü ilim erbabına takdim etmek istiyorum.

Bu konuyu ele almamın yegâne sebebi budur. Fakat varacağım sonuç nihai ve kesin bir hüküm değildir. Ancak meselenin fikhî olarak çözümü için bir inceleme çalışması niteliğinde mütevazı bir girişimdir.

Konu ele alınırken bu meselenin çeşitli yönlerinin olduğu akıldan çıkarılmamalıdır. Bu hususlar şunlardır:

1. Yazara ait taslak, (Satımı ve Satın alınması)
2. Yazarın, mali bir bedel almak suretiyle basım-yayın hakkını herhangi birine vermesi
3. Yayınevinin, mali bir bedel karşılığında, yazardan almış olduğu, basım-yayın hakkını başkasına vermesi,
4. Yazarın veya yayınevinin hakkı tescil etmesi ve tescile aykırı davrananlar ve izinsiz baskı yapanlar için ceza talep etmesi,
5. Telifin yazarın veya yayınevinin izni olmaksızın basılması,

Çalışmamızın ilerleyen kısımlarında meselenin bütün yönlerinin fikhî hükmünü Kuran, sünnet, fıkıh ve fetvalar ışığında incelemeye yönelik ciddi bir gayret sarf edileceği görülecektir. İsalet etmişsem Allah'tan; hata etmişsem şahsımdandır. İnşallah doğru sonuca ulaşabilirim.

İlim erbabından, bu çalışmayı önemseyerek itidalle değerlendirmelerini ve sonrasında görüş/önerilerini belirtmelerini rica ediyorum. Bu, din ve şeri şerifin hatta bütün İslam ümmetinin maslahatı için büyük bir hizmet olması dolayısıyla Hakk katında ecre müstehak bir husustur.

Telif Hakkının Satımı

Telif ve yazım hakkı müellifin, elini taşın altına koymak suretiyle zahmetlere katlanarak, değerli vaktini harcaması ve belki de büyük bir servet feda ederek kitap kaleme alması demek olduğuna göre yazmış olduğu kitabından veya ortaya koyduğu bir eserden istifade edilmesi karşılığı mali bir gelir elde etmesi kadar doğal bir şey yoktur. Bu konuda bazı şartlara riayet edilmesi durumunda geniş bir alan ve izin söz konusudur. Önde gelen âlimlerin âdetini dikkate alarak şeri usûllere bakılabilir. Bu, müellifin eserini hazırlarken gayret, vakit ve servet harcaması sebebiyledir. Bu nedendir ki yazar birtakım ürünler imal eden bir üretici mesabesinde¹. Nitekim üretici, şeri olarak, üretmiş olduğu üründen kazanç elde etme hakkına sahiptir. Bu nedenle yazar da kaleme aldığı eseri dolayısıyla söz konusu haktan aynı şekilde istifade edebilir.

Üretici, imal etmiş olduğu üründen istifade fırsatı verme ve ücretli/ücretsiz şekilde buna mâni olma muhayyerliğine sahiptir. Aynı şekilde yazar da bu muhayyerlikten faydalanır/faydalanabilir. Hatta bununla beraber dilediğine izin veya engel olabilme hakkı vermesi de uygundur. Önceki dönemlerde muhaddis ve âlimlerin rivayetleri konusunda dilediklerine izin verdiklerini, konuya ehil olmadıklarını düşündükleri kişileri ise on-

¹ Ancak aradaki fark şudur: Kitap, akıl ve kalbin gereklerinden olup zihni daha işlevsel hâle getirirken genel anlamda üretilen diğer eşyalar ise cisim ve bedenler için gereklidirler veya onlara kolaylaştırıcı birtakım özellikler sunmaktadır. Buna ilaveten akıl, bazı durumlarda cisme de faydalar sağlamaktadır. Nitekim bir usta, üretmiş olduğu bir ürünü sattığında o ürün onun mülkiyetinden çıkar. Aynı şekilde bir kimse telifin bizzat kendisini sattığında müşterinin söz konusu telifi dilediğine satma hakkı vardır. Fakat yazar sadece satım izni vermişse bu durumda müşteri yine onu satabilir mi satamaz mı? İşte makalemizde bu soruya cevap vermeye çalışacağız.

dan men ettiklerini görüyoruz. Bustânu'l-Muhaddisîn² isimli eserde Hâris b. Usâme'den olduğu gibi, (rivayet karşılığı) bir bedel alma bazı muhaddislerden rivayet edilmiştir. İbn Salah meşhur ve kıymetli kitabında (Mukaddimetu İbn Salah) rivayet ettikleri hadisler karşılığında mali karşılık alanlar hakkındaki âlimlerin görüşlerini şu şekilde zikretmektedir:

“Hadis imamlarından bir topluluğa göre hadis rivayet etme karşılığı olarak ücret alanın rivayeti kabul edilmez... Ebu Nuaym el-Fadl b. Dekîn, Ali b. Abdilaziz el-Mekkî ve diğer bir grup âlim ise bu konuda ücret alınmasına ruhsat vermişlerdir. Bu, Kuran öğretme veya buna benzer bir durumdur. Yalnız örf açısından bu konuda mürüvveti zedeleyen bir durum söz konusudur. Çıkar hesabında olmak, bu hususu mazur kılacak bir özür bulunmadıkça kişiye zarar verir. Ebu İshak el-Şirazî hadis rivayet etme karşılığında ücret almanın caiz olduğu yönünde fetva vermiştir.”³

Bu açıklamalar hadis rivayeti karşılığında ücret almanın, her ne kadar bazı âlimler caiz olduğu görüşünde olsalar da, güzel bir şey olmadığına aksine genel bir vasıfla mekruh olduğuna işaret etmektedir. Kitabın baskısını gerçekleştirmek kitaptan en verimli/yaygın istifade şekillerindedir. Ancak bunun da yazarın iznine dayanması gerekmektedir. Günümüzde matbaacılık gelişmiş baskı şekillerindedir. Bu esasa göre yalnızca yazar baskı iznine hak sahibidir. Bu, yazarın, kendisine basım veya yayın izni verdiği özel ve tüzel kişinin onun temsilcisi olduğu ve söz konusu çalışmadan istifadenin onun aracılığıyla mümkün olacağı anlamına gelmektedir. Kitabın basılan nüsha sayısını belirleme hakkı ise yalnızca yazara aittir. Çünkü adedin belirlenmesi diğer kimselere kitaptan faydalanma hakkı vermek olarak değerlendirilebilir. Fakat baskı yapılan söz konusu nüshaların fiyatını ve elde edilecek gelir üzerindeki hak edişleri belirleme hakkı yayıncıya aittir. Zira söz konusu nüshaları yayıncı bizzat kendisi veya onu temsil eden kişi temin etmektedir ve nüshalar yayıncıya ait mütekavvim⁴ birer ticarî mal sayılır. Malumdur ki herhangi bir şeye sahip olan o şeyde tasarrufta bulunma hakkına da sahip olmaktadır.

Buraya kadar temas ettiğimiz detaylardan hareketle şeran şöyle söylenebilir: Yazarın doğrudan veya dolaylı olarak kitabından istifade edenlerden

² Abdülaziz Dihlevî, *Bustânu'l-muhaddisîn*, s. 25

³ *Mukaddimet-u İbn Salah*, s. 56 (Matbaa Kayyime, Mebâî 1357 h.)

⁴ Dinen yararlanılması mübah olan mal anlamındadır. (*DİA*, “Mütekavvim”, XXXII, 189)

mali bir bedel alması caizdir. Fakat alışageldiğimiz uygulama genel anlamda kitapların kıymetine göre yayıncının kendince belirlediği bedelin yayıncıya ödenmesi şeklindedir. Dolayısıyla bu şekildeki bir uygulama ile ücret almak üzere sözleşme yapmak caiz midir değil midir? Bu durumda anlaşmazlık ve ödeme süresi önceden genel bir sıfat ile belirlenmemektedir. Hatta belki herhangi bir esas üzerinde anlaşılmadan kalmaktadır. Ancak onun belirlenmesi telifin kendisiyle oluşacağı icab ve kabule dayanmaktadır. Bu son durumda hem bedelde hem de meydana gelişinde bir belirsizlik söz konusudur. Bu nedenledir ki bu tarz, garar içermektedir. Garar⁵ içeren satım hakkında hadis-i şerifte kesin bir yasak mevcuttur. Bu hadis sahih hadis kitaplarında yer almaktadır. Biz burada Müslim’in Sahih’inde geçen lafızıyla söz konusu hadisi naklediyoruz: Resulullah (s.a.s.) Garar içeren satışı yasakladı.⁶ Meşhur Şafii âlimi İmam Nevevî şerhinde şöyle demektedir: “Garar içeren satışın yasaklanması satım konularındaki mevcut asılların büyük ve önemlilerindedir. Bu nedenle İmam Müslim bu hadisi öncelmiştir. Ve bu meseleye meçhul veya madum⁷ olanın, teslim edilemeyecek olanın ve sahip olunmayan malın satışı gibi pek çok konu dâhildir. Bütün bunların satımı batıldır. Çünkü garar söz konusudur.”⁸

Teliften İstifade Karşılığında Bedel Almak

Genel olarak, bedelde ve ödeme zamanında herhangi bir kapalılığın olmadığı ve İslam hukukunun akitler hakkındaki esaslarına aykırı olan bir şart veya durumun kendisinde bulunmadığı bir şekilde bedel alma ve ödeme üzere bir sözleşme gerçekleşirse bu konunun meşruiyetinde bir genişlik söz konusudur.

Telif Hakkına Varis Olma

Daha önce temas ettiğimiz tafsilat, telifin, kıymeti haiz münferit bir varlığı olan bir şey olduğuna işaret ediyor. Sadece sırf (mutlak) bir hak değildir. Bundan dolayı da açıkça ortadadır ki İslam hukukunun kurallarına göre te-

⁵ Akdin haksız kazanca yol açacak ölçüde kapalılık taşınması anlamındadır. (DİA, “Garar”, XIII, 366)

⁶ Müslim, “Büyü”, 2.

⁷ Akit yapıldığı sırada satılan mevcut olmayan mal anlamındadır. (DİA, “Bey”, VI, 15)

⁸ Nevevî, *el-Minhac*, X, 156.

lif üzerinde veraset gerçekleşir. Aynı şekilde şayet terikede yer alacak olursa müellifin telifi dolayısıyla hak etmiş olduğu bedelde de veraset cereyan eder. Müellifin hayatta iken imzalamış olduğu sözleşme neticesinde ortaya çıkan mallar da yine aynı hükme tabidir. Elbette ki bu, birtakım fikhî teorilere ve şeri esaslara dayanmaktadır. Mesela; Hanefî fihhına dair meşhur bir fıkıh kitabı olan (Reddü'l-Muhtar Şerhu'd-Dürri'l-Muhtar)'da esas olabilecek "mutlak hakka varis olunur" genel kuralını buluyoruz. Bu prensipten hareketle denilir ki: İmamın payına (yani ona vakıftan tahakkuk eden gelire) mirasçı olunur.⁹

Veraset Hakkının Satımı

Şeriatte mirasçı olma hakkının satılmasına izin verilmediği gibi aynı şekilde, hiçbir vârisin telifi karşılığında alacak olduğu bedele mirasçı olma hakkını satması da caiz değildir. Yani bu hakkı devretme karşılığı yeni bir sözleşmeyle bir bedel almak caiz değildir. Çünkü mirasçı olma hakkı, esaslı üzere hakiki bir şey (yani mütekavvim bir mal) elde edilmedikçe alımı ve satımı caiz olmayan sırf bir hak olarak değerlendirilir. Fakat telif bizzat mevcutsa (müellif bir mal karşılığında onu satmamışsa) o da bir maldır yani mütekavvim bir şeydir. Bu şeyin bizzat kendisinde yani telifin asıl nüshası ve semeninde¹⁰ miras hükümleri geçerlidir. Buradan, herhangi bir yayıncının mütekavvim olduğunu zannederek elde etmiş olduğu yayın iznini satmasının caiz olmadığı sonucuna ulaşılabilir. Bu gibi izin (veya esaslı üzere bulunan hak) mütekavvim değildir.

Baskı Hakkının Satımı

Müslim'in Sahih'inde geçen ve velâ¹¹ hakkının satımını yasaklama konusunda varit olan şu hadis mücerret bir hakkın satılmasının yasaklanmasına da delalet etmektedir: (Resulullah (s.a.s.) velânın satılmasını ve hibe edilmesini yasakladı.)¹² Velâ hakkının zayıflığı söz konusu hakkın zayıflığı-

⁹ İbn Abidin, *Reddü'l-muhtar*, Mektebe-i Osmaniyye, Hindistan, s. 12.

¹⁰ Satım akdindeki satış bedeli anlamındadır. (*DİA*, "Semen", XXXVI, 465)

¹¹ Âzat olmaktan veya muvâlat sözleşmesinden doğan hükmi akrabalık bağıdır. (*DİA*, "Velâ", XLIII, 11)

¹² Müslim, "İtk," 3.

na benzemediği bilakis mutlak haklar kabilinden olduğu için durum böyledir. Bu bağlamda şeriatın satılmasına izin vermediği velâ hakkına mirasçı olunması caizdir. Basımcı veya yayıncı herhangi birine bir bedel karşılığında basım-yayın izni verdiğinde bu durum genellik ve kapsamına göre (yanında olmayan şeyin satımı) konusuna dâhil olur. Bu durumun yasaklanması sahih ve sarîh hadislerde geçmektedir. Mesela Ebu Davud'un Sünen'i¹³, Tirmizi'nin Câmiî¹⁴ ve diğer hadis kitaplarında bu rivayetler yer almaktadır. Bu rivayetlerden bazıları "yanında olmayan şeyi satma", "borç verme şartıyla satım ve yanında olmayan şeyin satımı helal değildir" şeklindedir. Tirmizi birinci hadis hakkında "hasen", ikincisi içinse "hasen ve sahihtir" demektedir.

Bir yayıncının diğer bir yayıncıdan baskı izni karşılığı bedel alması, üzerinde düşünmeyi ve derin bir bakışı hak eden bir durumdur. Bu örnekte sanki ilk yayıncı, müellife ödemiş olduğu mal mukabilinde bu bedeli almaktadır. Bu ise genel anlamda fazlalıktan başka bir şey değildir. Belki de söz konusu mal faize konu olabilen mallardandır. Böylelikle riba veya riba şüphesi (en azından gerçekleşme ihtimali) ile karşılaşılacaktır. Neredeyse sarîh nassın nehyettiği şeyleri kapsamaktadır. Bu itibarla gıda maddesi olan hububatı satın alan müşterinin henüz satın aldığı şeyi kabzetmeden (teslim almadan) satması caiz değildir. Nitekim sahih bir hadiste "Kim bir gıda maddesi satın alırsa onu teslim alıncaya kadar satmasın" buyrulmaktadır. İbn Abbas: "Her şeyi gıda maddesi gibi değerlendiriyorum" demiştir. Hadisin râvisi olan İbn Abbas'a bu yasağın sebebi sorulduğunda ise şöyle dedi: "Altın ve gıda maddesiyle bahçe(de henüz yetişmemiş olanı) satın alanları görmüyor musun?" dedi.¹⁵ Bunun konumuza bakan yönü daha önce ifade ettiğimiz şekildedir. Nitekim bunu, hadis şârihi muhakkik Molla Ali Kârî el-Herevî Mişkâtü'l-Mesâbih'in şerhi olan Mirkat'ta beyan etmiştir:¹⁶

"Hadisin manası, bir kimsenin belli bir süre sonra ödenecek şekilde bir dinar karşılığı gıda malzemesi satın alması sonrasında henüz teslim almadan iki dinara satmasıdır ki bu caiz değildir. Çünkü bu durum altının altın-

¹³ Ebu Davud, "Feraiz", 14.

¹⁴ Tirmizi, "Büyü", 20.

¹⁵ Müslim, "Büyü", 8.

¹⁶ Molla Ali el-Herevî el-Kârî, *Mirkat*, V, 1931.

la satılması gibidir. Gıda malzemesi henüz ortada yoktur. Müşteri sanki gıda malzemesi satın alan, bir dinarını iki dinara satmış gibidir ki bu ribadır.”¹⁷

Buna ilaveten hakların satımının yasaklanması hakkındaki delillerin en kuvvetli ve açık olanı Müslim’in Sahih’inde, İmam Malik’in Muvatta’ında basit bir farkla yer alan rivayettir. Söz konusu rivayet Müslim’in Sahih’inde lafzen şu şekilde geçmektedir: Ebu Hureyre’den rivayet edilmektedir ki o Mervan’a şöyle dedi: Riba satışını helal mi yaptın? Bunun üzerine Mervan “Hayır, yapmadım” dedi. Ebu Hureyre, “Resulullah (s.a.s), tamamını teslim almadan gıda malzemesinin satışını yasaklamışken sukûk (kıymetli evrakın) satışını helal mi görüyorsun?” dedi. Bunun üzerine Mervan insanlara hitapta bulunarak söz konusu satışı yasakladı. Süleyman, “daha sonra ben, görevliyi insanların ellerinden onları toplarken gördüm” demiştir.¹⁸

İmam Nevevî bu rivayetin şerhinde şöyle der: “صك kelimesi صك kelimesinin çoğuludur. Burada kastedilen, hak sahibi olan için üzerinde emiri’l-mümininin vermiş olduğu “bir kimse için belirli miktar gıda ve benzeri hakkı vardır” yazılı olan ve yazılan şeyleri kabzetmeden (almadan) önce herhangi birine sattığı belgedir.”¹⁹

Bu rivayetten hareketle İmam Ebu Hanife ve diğer imamlar, “sukûk satışı mutlak şekilde caiz değildir” demişlerdir. Sukûk satışı ise hakların satışından başka bir anlama gelmemektedir. Fakat İmam Malik ve İmam Şafii, sukûkun sadece ilk sahibine satışına müsaade etmişlerdir. İkinci ve üçüncü sahibine satışının haramlığı konusunda iki imam da Ebu Hanife gibi düşünmektedirler.

Nevevî’nin Müslim şerhi ve İmam Malik’in Muvattâsının “Evcezül-mesâlik” isimli şerhi gibi güvenilir hadis şerhlerinde bu detaylar fazlasıyla yer almaktadır.²⁰

İmam Malik ve diğerlerinin seçmiş olduğu tevilde de basım ve yayıncı dışında sadece ilk sahip pozisyonunda bulunan müellifin bedel alması ko-

¹⁷ Sünen-i Ebi Davud’un kenarında, II, 138, Hindistan.

¹⁸ Müslim, “Büyü”, 8; Malik, Muvatta, “Büyü”, 19.

¹⁹ Sahih-i Müslim Maaş-Şerh, II, 6; Nevevî, *Şerhu’l Müslim*, X, 171.

²⁰ (İmam Malik’in Muvatta’sının şerhi konuyu daha kısa ele almıştır.) Muhammed Zekeriya el-Kandhevî el-Hindî, *Evcezu’l-mesalik*, V, 78, Hindistan.

nusunda genişlik gösterilmiştir. Basım ve yayıncı her hâlükârda ikinci ve üçüncü sahip pozisyonundadırlar.

Hindistanlı bazı âlimler, günümüzde, Hanefî mezhebinde (bedel karşılığı görevden vazgeçme şeklinde) bilinen bir mesele ile basım hakkının caiz olması konusunda istidlal ederler. (Reddü'l-Muhtar, III, 386; İthâfu'l-Ebsâr ve'l-Besâir, 237)²¹ Bu, meseleyle alakalı olarak rivayet olunan bazı fakihlerin görüşlerinin temelini teşkil eder. Fakat söz konusu istidlal, çökmüş bir temel üzerine bina inşa etmekle aynı anlama gelmektedir. Her şeyden önce meselede ihtilaf söz konusudur ve Hanefî fakihlerin çoğunluğu cevazın bulunmadığı görüşünü taşımaktadırlar. Hem sonra görev hakkından vazgeçmek karşılığı bedel almak ile basım hakkı(nın devri) için bedel almak aynı değildir. Çünkü vazifeler, hak sahibi için hak edişin kesin ve sağlam olduğu şeyler kabilindedir. Hatta konunun cevazı noktasında görüş bildiren âlimlerin söyledikleri üzerinde bir imâl-i fikirde bulunduğumuzda söz konusu cevazın, müstehikın (hak edenin) payının belirli olarak vekiline ulaştığında ve sadece hak sahibinin kabzetmesinin eksik olduğu durumlarda olduğu görülür. Bu nedenledir ki görev hakkı ve basım hakkı birbirlerine kıyas edilemeyecek seviyede esasa dair farklar içeren iki şeydir. Vazifelerin karşılığı olan haklar, vazifeler ölçüsünde belirlenir ve onu ele geçirmek, ona sahip olmak kesin bir şeydir; ancak basım hakkı -özellikle ülkemizde- karşılığında kesin olarak mali bir menfaat elde edilmesi söz konusu değildir. Dolayısıyla fark budur. Çoğu zaman da söz konusu mali menfaat belirli değildir ki bu durum söz konusu şeyin satımını bey-i garar hükmüne dâhil etsin. Hatta mali menfaat bir yana basım, bazen ciddi fahiş zararlara bile sebep olmaktadır. İslam hukukunun prensiplerine göre mevcut mallarda meçhulluk yani bilinmezlik varsa, madum yani yok hükmünde iseler ve haklarında tehlike söz konusuysa bunların satımını garar içermesi dolayısıyla sahih değildir. Hâl böyle iken belirli ve kesin olmayan özellikle de tehlikeye maruz kaldığında hakların satımını nasıl sahih olur?

Bazı âlimler konunun caiz oluşuna, Resulullah'ın (s.a.s.) torunu Hasan b. Ali'nin (r.a.) (babası Hz. Ali'nin) halifelüğinden sonra bu görevi kabul et-

²¹ *İthâfu'l-ebşâr ve'l-besâir* isimli eser, Mısırlı Hanefî fakihî İbn Nüceym'in Eşbah ve'n-nezâir'inin tertibine göredir.

mesi şeklindeki (mal karşılığı görevden vazgeçmeyi) meseleyi²² delil olarak kullanırlar. Fakat bu istidlal âlimler tarafından kullanılmamıştır. Bu durum, ehlince malumdur ki Hz. Hasan, söz konusu ücreti kabul ederken sadece halifelikten istifasının bedeli olarak düşünmemiş arka planında diğer birtakım maslahatlar da etkili olmuştur. Hem sonra bu ücretten sadece kendisi faydalanmamış aksine sahabe, tabiîn ve sonraki dönemlerde Müslümanlar da belli ölçüde faydalanmıştır. Bu nedenledir ki tereddüt etmeksizin “Hakikatın ortaya çıkmasını istemeyen ve bu şekilde inanmak isteyenler dışında hiç kimse İmam Hasan’ın (r.a.) görevini halifelikten istifasının bir karşılığı olarak değerlendirmemiştir” diyebiliriz.

²² Hz. Hasan’ın tarihi bir şahsiyet olarak ortaya çıkması, babası Hz. Ali’nin şehit edilmesi sonrası, Küfeliilerin kendisine bağlılık bildirerek halife seçmeleriyle başlar. Hz. Hasan (r.a.) beyattan sonra “el-Mescidü’l-Camiye” çıkıp, uzunca bir hutbe okudu. Hemen sonrasında Iraklılar, babasının öldürülmesini Hz. Hasan’a hatırlatarak, Şam’da hüküm süren Muaviye b. Ebî Süfyan ile savaşması için, onu Şam üzerine yürümeye teşvik ettiler. Hz. Hasan da onlara inanarak bir ordu hazırladı ve savaşmak üzere yola çıktı (Zirikli, *a.g.e.*, II, 214); (Ayrı bir görüş için bk. İbn Hıbbân, *es-Siretü’n-nebeviyye*, Beyrut 1407/ 1987, s. 554) Hz. Muaviye, Hz. Hasan (r.a.)’ın kendisi ile savaşmak üzere yola çıktığının haberini alınca derhal Şam’dan hareket ederek el-Enbar’ın kazalarından biri olan Mesiken’e gelerek konakladı (Taberî, V,159). Hz. Ali’nin şehit edilmesi üzerinden henüz on sekiz gün geçmişti, iki tarafın bulduğu durumu gözden geçirdi. Güvenemeyeceği bir ordu ve güçlü bir düşmanla karşı karşıya olduğunu anladı. Ayrıca fitne ve kan dökmekten de hoşlanmayan bir mizaca sahip olduğu için, gerek kendi şahsı, gerekse İslam ümmetinin selameti için halifeliği Hz. Muaviye’ye bırakarak, bu işten feragat etmekten başka bir çare bulamadı. Anlaşma yollarını araştırmaya ve her iki tarafın da razı olacağı çözümler aramaya başladı. Amr b. Seleme el-Erhâbi’yi çağırarak onu anlaşma teklifini içeren bir mektupla Muaviye’ye gönderdi (el-İsâbe, I, 327-330). Muaviye aldığı ve beklediği bu teklifi derhal kabul etti. Hz. Hasan’a elçi olarak Abdullah b. Âmir el-Küreyz ve Abdurrahman b. Semure’yi gönderdi. Bu iki elçi Medâine geldiler ve Hz. Hasan’a, ne isterse hepsinin kendisine verileceğini bildirmekle kalmayıp, kendilerini kefil göstererek, bu anlaşmayı taahhüt edeceklerini de ona söylediler (İbn Hacer, *Fethu’l-bârî fi şerh-i sahihi’l-buhârî*, Mısır 1959, VI, 235, Buhârî rivayeti) Nihayet Hz. Muaviye’nin elçileri Hz. Hasan ile anlaştilar. Anlaşmaya göre, şayet, Hz. Muaviye, Hz. Hasan’dan önce ölürse, Hz. Hasan halife olmak şartı ile, hilafeti Muaviye’ye bırakıyordu. Ayrıca Kûfe hazinesindeki beş milyon dirhem Hz. Hasan’ın olacaktı. Hz. Muaviye, Hz. Ali ve taraftarlarına hutbede sövme âdetine son verecekti (Taberî, V, 158-159). Karşı taraf bu teklifleri kabul etti. Anlaşmayı yapan Hz. Muaviye’nin elçileri Hz. Hasan’ın yanından çıktıklarında “Resûlullah’ın oğlu sayesinde kan dökülmesi önlendi, fitne sona erdi, sulh yapıldı.” diyorlardı (Ya’kubi, II, 214-215) Yapılan anlaşma üzerine Hz. Muaviye Medâine geldi. Hz. Hasan’ı yanına alarak Kufe’ye girdi. Hz. Hasan kendi eli ile hicri 41 yılının Rabîu’l-Evvel ayı sonlarında Kûfe’yi Muaviye’ye teslim etti. Hz. Hasan (r.a.), Muaviye’nin huzuruna çıktığında, Muaviye ona “Seni, senden önce hiç kimse için görülmemiş şekilde ve sende sonra da kimse için söz konusu olmayacak bir mükâfatla mükâfatlandıracağım.” dedi ve ona 400.000 (dirhem) verdi (el-İsâbe, I, 327-328). Ayrıca her sene bir milyon dirhem maaş bağladı. Ama bunların çoğunu sonradan kısıtladı ve ona çok az bir şey verdi.

Buraya kadar yapmış olduğumuz değerlendirmelerden yalnızca basım hakkı için bedel (ücret) almanın Hz. Peygamber'in hadisleri, İslam Hukukunun prensipleri ve fikhî kaidelerde yerinin olmadığı ortaya çıkmaktadır. Bu (kendisine basım hakkı verilen kişiye ait olan) hak, insanlara eserden istifade etme noktasında izin verme mesabesinde olan bir durumdur. Çünkü müellif, eserin nüshalarının temini noktasındaki sorumluluğu ona (basımcıya) havale etmiştir. Bu ise başkalarına istifade izni verme mesabesindedir ve esas itibarıyla mali bir menfaati hak etmektedir. Fakat müellif, daha önce detaylı şekilde işaret ettiğimiz birtakım şartlarla, telifine karşılık olarak bir bedel aldığı anda bu caiz olacaktır.

Araştırmanın Özeti

Sonuç olarak, yazarın, telif ettiği çalışmayı yazılı bir değerlendirme yapma görevi dolayısıyla yerine getirmemiş olma şartıyla telifine karşılık olarak şeran ücret alma hakkı vardır. Daha sonra yazar, bu telifini bedel karşılığı birine satarsa bunun da hükmü yine cevazdır. Çünkü satılan şey şeran kendisinden istifadesi mümkün olan faydalı bir şeydir. Kitabın aslını (müellif nüshasını) satmayıp sadece ondan istifade ettirme karşılığı bir ücret alması da yine şeriatın müellife izin verdiği konulardandır. Daha önce bahsettiğimiz gibi son dönemde bazılarının âdeti olduğu üzere kitaptan istifade edeceklerin sayısının belirlenmesi ise başka bir şeydir. Yazar, herhangi bir yayıncıya baskı yapma izni verse bu, söz konusu basımcı/yayıncı vasıtasıyla insanların kitaptan istifade etmelerine müsaade etme anlamına gelmektedir. Bu nedenledir ki baskı sayısını belirleme hakkı yazara aittir. Böylelikle (yazardan izin almış olan) basımcı/yayıncı okuyucular ve yazar arasında bir aracı mesabesindedir. Kitabın nüshalarını temin (baskı yapma) sorumluluğu ona aittir. Aynı şekilde okuyucudan ücreti teslim alma ve yazara ulaştırma konusunda da yine aracılık görevi onun sorumluluğundadır. Yazarın, kitabından istifade eden herkesten mali bir bedel alma hakkının olduğunu daha önce ifade etmiştik. Bu (istifadenin en yaygın) yollarından biri de basılmış nüshalarından birini (satın) almaktır. Yazarla anlaşan yayıncı söz konusu bedeli tahsil etme konusunda yazarın vekili konumundadır. Baskısı yapılan nüshaları temin etme görevi yayıncıya aittir ve bu görevi dolayısıyla ücreti de hak etmektedir.

Her ne kadar teliften istifadenin ücretini belirleme hakkı yazara aitse de bu esasa göre yazar, basılmış her bir nüsha için bir bedel belirleyebilir. Ancak yayıncının elinde bulunan basılmış nüshaların (ki bunlar mütekavvim birer maldırlar) ücretlerinin belirlenmesi, yazara değil yayıncıya aittir. Bunun yanı sıra kitabın kendisine izin verilen yayıncıdan satın alınması, doğrudan veya dolaylı olarak, istifade etme izni alma mesabesinde. Netice olarak basılmış nüshaların ücretini belirleme ve onu tahsil etme basımcı/yayıncıya aittir. Ama teliften istifadenin karşılığını belirlemek yazara aittir. Yazar, belirlenen bedeli tahsil etme ve kendisine ulaştırma görevini basımcıya havale ederse ve basımcı da bu anlaşmaya onay verirse söz konusu görevden basımcı sorumlu olur. Bununla beraber yazar, yayıncıya, mali bir karşılık olmaksızın dilediğine istifade izni verme hakkını havale ederse yayıncı kitabı istediğine ücretli veya ücretsiz olarak verebilir. Şayet yazar, ücretsiz istifade için bir sınır koymuşsa yayıncı sadece bu oranda ücreti hak etmez.

Peki, telif bir eserin yazarının izni olmaksızın ücretli veya ücretsiz olarak yayınlanması ve dağıtımı caiz midir değil midir? Bu satırların yazarı söz konusu durumun caiz olmadığına dair sağlam bir delil bulamamıştır. Fakat yazar, kitabını yaşadığı devletin kanunlarına uygun şekilde tescil etse bu durumda yazarın izni olmaksızın kitabının yayın ve dağıtımını şeran da yasak olur. Bu durum, uluslararası teamüllere tabi olan yürürlükteki ön anlaşmalara uygun olarak bu şekildedir. Devlet yönetimi herhangi bir maslahata istinaden aslında mubah ve şeran yasak olmayan bir şeye yasak getirebilir. Devlet yönetimi helali haram, haramı helal yapmayacak şekilde bir uygulama yaptığında şeriat bu yasağa genel uyum akdi gereği itibar eder. Buna rağmen yazar, izni olmaksızın kitabını basan ve satanlardan mali bir ceza (tazminat) talep edemez. Fakat izinsiz olarak söz konusu faaliyeti gerçekleştirenler kanuna aykırı davranışları dolayısıyla cezayı hak ederler.

Bununla beraber zikrettiğimiz detaylardan hareketle, yazar kitabından bir nüsha sattığında müşteri satın almış olduğu nüshayı dilediğine dilediği fiyata satabilir. Fakat yazar bir kimseye yalnızca yayın hakkını vermişse yayıncı bu hakkı satamaz. Yani bir başkasına ücret karşılığı yayın izni veremez. Çünkü salt izin şer'an alım-satımı mümkün olan şeylerden değildir.

İlim ehlerinden isteğim:

Daha önce işaret ettiğimiz gibi içerisinde bazı görüş, düşünce ve değerlendirmelerin de bulunduğu bu çalışma bir hüküm veya fetva değildir. Ak-

sine bir ilim talibi ve bir araştırmacı olarak ele aldığımız meselenin çözümü noktasında ciddi ve objektif bir gayrettir. İlim ehlerinden, çalışmamı dikkat ve derinlikle mütalaa etmelerini ve ilmî kıymeti haiz görüş ve yapıcı eleştirilerini sunmalarını istirham ediyorum. Mükâfat Allah'tandır.